

Zarûreti nasıl anlamalıyız?

İsmail Can: “Zaruret nedir? Sınırı nedir? ‘Zaruretler mubahları helal kılar’ hükmü nasıl anlaşılmalı?”

Zarûret, sözlükte zorunluluk, çâresizlik, muhtaçlık, şiddetli ihtiyaç, aşırı yoksulluk, mecbûriyet, zorunda olmak demektir. Fıkıhta ise, yasak edilmiş ve haram kılınmış olan bir fiilin işlenmesini geçici olarak mubah kılan özürdür.

Zarûretlerin haramları mubah kılması hükmü Kur’ân’a dayanır. Kur’ân, hemen her haram hükmünü bildiren âyette, hükmün ardından, “Kim darda kalırsa...” (1), “Açlıktan darda kalan...” (2), “Darda kalan...” (3) ifâdeleriyle zarûret içine düşenleri şefkatli kucağına alır, onları haramdan, günahattan ve günah baskısından korur.

Zarûretin sınırını âyet ve hadislerden aldıkları doğru işâretlerle mezhepler çizmiştir. Hanefî mezhebine göre zarûretin sınırı, “kişinin, farz olan ibâdetleri yapmaya güç yetiremeyecek kadar zayıf düşmesi”dir. Bu mezhepte, “Zarûret halinde ölmeyecek kadar lâşeden yemekte bir beis yoktur” denmiştir. “Bir kimsenin açlıktan ölüm korkusu olur ve arkadaşında yiyecek bulunursa, ölmeyecek kadar ve ödemek kastıyla arkadaşının yiyeceğinden yiyebilir” tanımlaması şu ifadelerle de formüle edilmiştir: “Bir kimse, arkadaşı yemek yediği sırada açlık hissetse, arkadaşından zoraki yiyecek alamaz; ölüm korkusu gelene kadar sabreder!” (4)

Şafiî mezhebine göre ise kişi zarûret halinde haramdan tıka basa yiyemez; ancak hayatta kalacak kadar yemesine ruhsat vardır. (5)

Hanbelîler, Mâlikîler ve Şafiîler zarûret halini şöyle formüle etmişlerdir: “Lokma boğaza takılıp kalırsa, ölüm tehlikesini atlatmak için içecek su bulamazsa, içki câiz olur.”(6) Kurtubî, bunun hikmetini şöyle açıklar: “Zarûret halinde kişi bütün mubahlardan âciz kaldığı için, Allah Teâlâ ona haramları mubah kılmıştır.”(7)

Müçtehitler darda kalma müddetini 24 saat olarak sınırlandırmışlardır. Yani 24 saat helâl yiyecek bulamayan kimsenin, ölmeyecek kadar haram yiyebileceğine hükmetmişlerdir. Bu durumda İmam-ı Mâlik’e göre doyuncaya kadar yiyebilir ve bir miktar da yanına alabilir.

Fakat zarûreti abartarak haramları helâl saymaya ruhsat yoktur. Üstad Bedüzzaman Hazretleri (ra) Nur Talebelerine verdiği Son Derste, “Bu zamanda mimsiz medeniyetin icâbâtından olarak, hâcât-ı zarûriye dörtten yirmiye çıkmış; tiryakilikle, görenekle ve itiyatla hâcât-ı gayr-ı zarûriye, hâcât-ı zarûriye hükmüne geçmiş!” tesbitinde bulunarak, ihtiyaçları iki grupta ele almış; zarûrî olmayan ihtiyaçların görenekle, alışkanlıkla veya tiryakilikle Müslüman’ın hayatına, zarûrî ihtiyaçlar listesi halinde girmesinin vahametine dikkat çekmiştir. Üstad Hazretleri devamla: “Kırk sene evvel bazı hocalar: ‘Biz şimdi mecburuz! ‘Zarûretler haramı mubah kılar’ kâidesiyle Avrupa’nın bazı usullerini, medeniyetin icaplarını taklide mecburuz!’ dediler. Ben de dedim: ‘Çok aldanmışsınız! Zarûret sû-i ihtiyardan gelse kat’iyyen doğru değildir; haramı helâl etmez! Sû-i ihtiyardan gelmezse, yani zarûret haram yoluyla olmamış ise, zararı yok!... Ekmek yemek, yaşamak gibi zarûrî ihtiyaçlar haricinde başka hangi zarûret var? Sû-i ihtiyardan başka, gayr-i meşrû meyillerden ve haram muamelelerden tevellüd eden hareketler haramı helâl etmeye medâr olamazlar! Sinema, tiyatro, dans gibi şeylerde tiryaki olmuş ise, mutlak zarûret olmadığı ve sû-i ihtiyardan geldiği için, haramı helâl etmeye sebep olamaz!” (8)

Üstad Hazretlerinin (ra) “zarûret” tanımından yola çıkarak zarûret getirmeyen ve zarûret sebebi olmayan davranışları şöyle sıralayabiliriz: 1- Avrupa veya başka milletlerin taklitçiliği, 2- Gelenek, görenek ve alışkanlıklar, 3- Zorunluluk arz etmeyen ihtiyaçlar, 4- Meşrû ve helâl olmayan meyiller ve istekler, 5- Haram işleme meylî ve 6- Kötü tercihler.

Zarûrî olmayan ihtiyaçların eksikliği halinde, bunu temin etmek için haramlar mubah olmadığı gibi; zarûrî ihtiyaçlar gündeme geldiğinde de, eğer sabretme veya kanaat etme imkânı varsa, haramlar yine mubah olmazlar. Haram, her yerde ve her şartta haramdır!

Demek bir şart var ki İslâm Dîni, sırf mağfiret-i İlâhiyenin bir tecellîsi olarak Müslüman’ın lehine hüküm koymuş ve müstesna tutmuş: Zarûrî ihtiyaçların olmaması nedeniyle hayatî tehlike baş gösterirse, hayatın devamı imkânsız hale gelirse, önemli sıkıntı ve zarar hasıl olursa, ölüm riski gündeme gelirse; işte o zaman ölmemek için ve hayatî devamlılık sağlanıncaya kadar, risk süresi ile sınırlı olmak şartıyla, haram da olsa ulaşılabilen fayda verici şeylerden yararlanmak câiz olur.

Bu bir geçici ruhsattır; risk biter bitmez, ruhsat da ortadan kalkar!

Dipnot:

(1) Bakara Sûresi, 2/173;

(2) Mâide Sûresi, 5/3;

- (3) En'am Sûresi, 6/145; Nahl Sûresi,16/115;
- (4) F. Hindiye, C.12, S.66;
- (5) B. Şafi-î Fıkhı, C.2, S.72;
- (6) A. Cezirî, İ. Fıkhı, C.7, S.2914;
- (7) Kurtubî, Ahkâmi'l-Kur'an, C.2, S.275;
- (8) Bedüzzaman, Emirdağ Lâhikası-II, s.456